

КРИТИЧНОТО МИСЛЕНЕ – ОСНОВА ЗА КАЧЕСТВЕН РАЗУЗНАВАТЕЛЕН АНАЛИЗ

Вася Василев

CRITICAL THINKING – A BASIS FOR QUALITATIVE INTELLIGENCE ANALYSIS

Vasya Vasilev

***Резюме:** Целта на статията е да се направи общ преглед на концепцията за критичното мислене и на тази база да се засили необходимостта от прилагането на нейните инструменти в разузнавателната общност. Актуалността и важността на проблематиката все повече нараства, предвид засилващото се в регионален и в глобален мащаб противоборство на идеи, възгледи и виждания за развитието на световните и национални процеси. Особено показателно в това отношение е използването на хибридните въздействия и на първо място на ускореното технологично развитие на информационните и когнитивни операции, с амбицията да се изкривят нагласите, да се промени възприемането на реалността и достатъчно умело да се прикрие истината.*

***Ключови думи:** критично мислене, разузнавателен анализ, военно-политически проблеми, егоцентризъм, социоцентризъм*

***Summary:** The purpose of the article is to provide an overview of the concept of critical thinking and, on this basis, to reinforce the need for the application of its tools in the intelligence community. The topicality and importance of the issue is growing more and more given the strengthening regional and global conflict of ideas, views and views on the development of world and national processes. Particularly indicative in this regard is the use of hybrid effects and, first of all, the accelerated technological development of information and cognitive operations, with the ambition to distort attitudes, change the perception of reality and skillfully conceal the truth.*

***Key words:** limitations of the mind, prejudices, biases, attitudes, intelligence analysis*

УВОД

През цялата човешка история понятието критично мислене е третирано повърхностно. В рамките на академичните дисциплини, то е все още до голяма степен неразбрано или игнорирано. И все пак, за да се осъзнае и осмисли всеки обект, военно-политически процес или явление, е необходимо човек да използва собствените си разсъждения.

Критичните мислители рутинно изясняват своите цели и въпроси в дадена ситуация или контекст. Те поставят под въпрос информацията, заключенията и гледните точки. Стремят се да бъдат ясни, точни и уместни. Не изкривяват сведенията и не използват невярна информация, за да аргументират позицията си. Действат добросъвестно по отношение на другите и гледат под повърхността. Логични и разумни са, прилагат умения за критично разсъждение при четене, писане, говорене и слушане. Прилагат тези умения в историята, науката, математиката, философията, изкуствата, професионалния и личния живот. Особено важно за разузнавателната общност е експертите анализатори да изучават, прилагат и надграждат способностите си в посока на усъвършенстване на критичното мислене, за да може техният краен продукт да бъде изчистен от политически, партийни, психологически, егоцентрични и социоецентрични изкривявания, т.е. да отговаря на актуалната и реална среда на сигурност.

Критичното мислене означава да се развие силен интерес към това как умът ви се движи когнитивно от една идея към друга, какво причинява тези процеси да се случват по-скоро, отколкото други и как да се намесите в тях, когато се открият недостатъци в мислите ви. Казано по друг начин, критично мислещите имат постоянен интерес към проблематичните аспекти на собственото си мислене и те търсят тези области, насочват се към тях и променят мисленето си, за да разсъждават по-рационално, логично и обосновано. Всичко това означава да се владеят мислите, които ви контролират и по този начин да изпитвате удовлетворение.

В статията се представят препятствията пред критичното мислене, които обясняват явления като затвореност, самозаблуда, рационализация, интелектуална арогантност, лицемерие, алчност, егоизъм, стаден манталитет, предразсъдъци и много други патологични начини, по които хората мислят, чувстват и действат.

Всеки човек мисли, това е в природата ни. Но голяма част от нашето мислене е предубедено, изкривено, пристрастно, отвлечено или изпълнено с предразсъдъци (Пол & Елдър, 2008, с. 4). Лошото мислене се отразява негативно към качеството ни на живот. Отличното мислене е препоръчително системно да се надгражда.

Аналогични са процесите за мисленето в разузнавателния анализ при изследване на военно-политически събития и явления.

Очевидно е, че понастоящем процесите в геополитиката протичат в неорганизирано пространство на свободна конкуренция на могъщи играчи. Въпреки множеството договори, конвенции, съюзи и всякакви международни конструкции, това пространство си остава свободно за силови намеси. Международните актьори не са предоставили свой

суверенитет в името на някаква обща структура, оглавена от субектно тяло, което да отговаря за реда в пространството. Пожелания има в излишък, но ред няма (Йончев, 2022).

С подкрепата на напреднали технологии като изкуствения интелект, науката за мозъка, невронауките и др., конфронтацията при кризи от военен и невоенен характер се разшири от осезаемото до невидимото поле на противопоставянето. Когнитивното пространство, съставено от религиозно-етични и психологически дейности, се превърна в нов театър на стратегическа конкуренция. (Нинов, Борисова, & Драгова, 2023) Именно, съвместно с хибридните и информационни операции, водещи в глобалното и регионално противопоставяне направления, следва да се разглежда и развива критичното мислене на разузнавателния анализ.

1. РЕТРОСПЕКЦИЯ НА КОНЦЕПЦИЯТА ЗА КРИТИЧНОТО МИСЛЕНЕ

Интелектуалните корени на критичното мислене датират от дълбока древност. Те могат да бъдат проследени от преподавателската практиката и визия на Сократ отпреди 2500 години, който чрез метода на изпитателните въпроси открива, че хората не могат рационално да обосноват своите уверени претенции за знание.

Под гладкото, но до голяма степен празно говорене често се крият объркани значения, неадекватни доказателства или противоречиви убеждения. Сократ установява факта, че човек не може да разчита на „авторитетните“ хора, за да има солидни знания и прозрения. Той демонстрира, че хората могат да имат власт и въпреки това да са дълбоко объркани и ирационални. Установява значението на въпросите, които задълбочават мисленето, търсенето на доказателства, изследването на аргументите и предположенията, анализирането на основните понятия и проследяването на последиците не само от казаното, но и от направеното. Неговият метод на задаване на въпроси и сега е известен като „Сократов модел“ (“Socratic Questioning”) и е най-популярната стратегия за преподаване на критично мислене. В своя начин на разпитване Сократ подчертава необходимостта от яснота и логическа последователност в мисленето (Brunschwig & Lloyd, 2003).

Сократ поставя началото на традицията на критичното мислене – рефлексивно да поставяме под съмнение общоприетите вярвания и обяснения, като внимателно разграничаваме разумните и логичните от тези, които – колкото и привлекателни да са за нашия егоцентризъм и да обслужват личните ни интереси, колкото удобни или утешителни да са – нямат достатъчно адекватни доказателства или рационална основа, за да оправдаят вярата ни.

Практиката на Сократ е последвана от критичното мислене на Платон (който записва сократовите мисли), Аристотел и гръцките скептици, които подчертават, че обществените процеси и явления често са много различни от това, как изглеждат и само тренираният ум е подготвен да види повърхността (измамните изяви) до под повърхността (по-дълбоките реалности на живота).

През Средновековието традицията на систематичното критично мислене е вплътена в трудовете и ученията на мислители като Тома Аквински – „Сума на теологията“ („Summa Theologica“). Чрез тях той разкрива потенциалната сила на разсъдението и необходимостта то да бъде систематично култивирано. Илюстрира, че онези, които мислят критично, не винаги отхвърлят установените вярвания, а само тези, които нямат разумни основания (Aquinas, 1948).

През Ренесанса (XV и XVI век) поток от учени в Европа започва да мисли критично за религията, изкуството, обществото, човешката природа, закона и свободата. Те изхождат от предположението, че повечето от областите на живота се нуждаят от задълбочен анализ и критика. Сред тях са Колет, Еразъм и Мур в Англия.

Франсис Бейкън от Англия е бил изрично загрижен за начина, по който злоупотребяваме с умовете си в търсене на знания. Той признава, че умът не може безопасно да бъде оставен на естествените си наклонности. В книгата си „Напредъкът на обучението“ („The Advancement of Learning“) той аргументира значението на емпиричното изучаване на света и акцентира върху процесите на събиране на информация. Обръща внимание на факта, че повечето хора, ако бъдат оставени на възможностите си, развиват лоши навици на мислене (наричани „идоли“), които ги карат да вярват в невярна или подвеждаща информация. Насочва изследванията си към „идолите на племето“ (начините, по които умът ни естествено е склонен да се самозалъгва), „идолите на пазара“ (начините, по които злоупотребяваме с думите), „идолите на театъра“ (склонността ни да попадаме в капан в конвенционалните системи на мислене) и „идолите на училищата“ (проблемите в мисленето, когато се основава на слепи правила и лошо обучение). Книгата му може да се счита за един от първите текстове в областта на критичното мислене (Bacon, 2001).

Около петдесет години по-късно във Франция, Декарт написва т.нар. втори текст на критичното мислене – „Правила за насочване на ума“ („Rules For the Direction of the Mind“). В него той аргументира необходимостта от специално систематично дисциплиниране на ума, което да ръководи мисленето. Формулира и защитава необходимостта от яснота и прецизност в разсъдението и тълкуването. Разработва метод на критично мислене, основан на принципа на систематичното съмнение. Подчертава необходимостта то да се основава на добре

осмислени фундаментални предположения и всяка част да се поставя под съмнение и проверка (Descartes, 2017).

През същия период сър Томас Мур разработва модел на нов социален ред – „Утопия“ (“Utopia”), в който всяка област на тогавашния свят, е обект на критика. Неговата имплицитна теза е, че установените социални системи се нуждаят от радикален анализ и критика (More, 2017).

Критичното мислене на тези ренесансови и пост-ренесансови учени отваря пътя за развитието на демокрацията, човешките права и свобода на мисълта. „Принцът“ (“The Prince”) на Макиавели дава оценка на политиката на деня и полага основите на съвременната критична политическа мисъл. Той отказа да приеме, че правителството функционира така, както казват властимащите. Полагайки основите на политическото мислене, от една страна, разкрива истинските им планове и, от друга, многобройните противоречия и несъответствия на твърдия, жесток свят на политиката на неговото време (Machiavelli, 2021).

Хобс и Лок (в Англия от XVI и XVII век) проявяват същата увереност в критичния ум на мислителя, която се открива и при Макиавели. Нито един от тях не приема за задължително рационално това, което се смята за „нормално“ в тяхната култура. И двамата са очаквали критичният ум да открие нови перспективи за познание. Хобс възприема натуралистичен възглед за света, в който всичко трябва да се обясни с доказателства и аргументи. Лок защитава анализа на ежедневието и мислене, основано на здравия разум. Той разработва теорията на критичното мислене за основните човешки права и отговорностите на всички правителства да се подчиняват на разумната критика на мислещите граждани.

В този дух на интелектуална свобода и критична мисъл работят Робърт Бойл (през XVII век) и сър Исак Нютон (през XVII и XVIII век). В своя „Скептичен химик“ (“Sceptical Chymist”) Бойл остро критикува предшестващата химическа теория.

На свой ред Нютон разработва широкообхватна мисловна рамка, която остро критикува традиционно възприетия светоглед. Той разширява критичната мисъл на умове като Коперник, Галилей и Кеплер. След Бойл и Нютон, онези, които сериозно размишляват върху света, признават, че егоцентризмът трябва да бъде проумян и изоставен в полза на възгледи, основани изцяло на внимателно събрани доказателства и разумни разсъждения.

Друг значителен принос за критичното мислене имат мислителите на френското Просвещение: Бейл, Монтескьо, Волтер и Дидро.

Всички изхождат от предпоставката, че човешкият ум, когато е дисциплиниран, е по-способен да разбере природата на социалните и

политически процеси и явления. Нещо повече, за тях разумът трябва да се обърне към себе си, за да определи слабите и силните страни на мисълта. Ценели са дисциплинирания интелектуален обмен, в който всички възгледи трябва да бъдат подложени на сериозен анализ и критика. Вярвали са, че всеки авторитет трябва да се подчини по един или друг начин на проверката на разумни критични въпроси.

Мислителите от XVIII век разширяват още повече концепцията за критичната мисъл, развивайки усещането за силата на критичната мисъл и нейните инструменти. Приложена към проблема на икономиката, Адам Смит създава „Богатството на народите“ (“Wealth of Nations”), а Кант към самия разум „Критиката на чистия разум“ (“Critique of Pure Reason”).

През XIX век критичната мисъл се разпростира още повече в областта на социалния живот – Конт и Спенсър.

Карл Маркс създава задълбочената социална и икономическа критика за проблемите на капитализма. В областта на историята на човешката култура и основите на биологичния живот излиза теорията на Дарвин за „Произхода на човека“ (“Descent of Man”), а подсъзнателният ум е широко отразен в произведенията на Зигмунд Фройд. При културите възникват антропологичните изследвания, а към езика – лингвистиката.

Разбирането за силата и природата на критичното мислене през XX век придобива все по-ясни формулировки. Уилям Греъм Съмнър публикува през 1906 г. революционното изследване за основите на социологията и антропологията „Folkways“, в което документира тенденцията на човешкия ум да мисли социоцентрично.

Благодарение на дейността на стотиците творци, инструментите и ресурсите на критично мислещия човек нарастват значително. Всяка наука или основна дисциплина вече имат принос към критичната мисъл.

2. ДЕФИНИЦИЯ ЗА КРИТИЧНО МИСЛЕНЕ

Съществуват множество дефиниции за това какво да се разбира под критично мислене. Най-ясно те са обобщени от Пол и Елдър (2008) от определението, че това е „... изкуството да се анализира и оценява мисленето с оглед на неговото усъвършенстване.“

Критичното мислене според тях „е самонасочващо се, самодисциплинирано, самонаблюдаващо се и самокоригиращо се. То изисква строги стандарти за отлично качество и внимателното им контролирано използване. Развива способности за ефективна комуникация и разрешаване на проблеми и води до решимост за преодоляване на присъщия ни егоцентризъм и социоцентризъм“.

Подходът към критичното мислене е процес, който включва борба с двете основни бариери пред критичността – егоцентрично и социоецентрично мислене – преобладаващи и широко разпространени в човешката мисъл и живот.

3. РЕФЛЕКСИЯТА И РЕФЛЕКСИВНИЯТ ПРОЦЕС

Самият процес на анализиране и оценяване на собственото мислене – висш критерий за критичното мислене, е пряко свързан с рефлексията (*reflecto* – обръщане назад, произлиза от френската дума *reflexio* – мислене) или отражението. То е едно от най-важните качества на човека, защото определя възможността му да се самоанализира и да насочва мисловния процес към собственото съзнание, поведение, знания и бъдещи действия, да се вгледа и в чуждото съзнание, и така да се сравнява с другите. Това предполага изграждане на способности за промяна и избягване на присъщото на човек с ниска рефлексия – механично извършване на едни и същи грешки.

За да се развие рефлексията условието е да се реагира на външни влияния – трудности, конфликти, съмнения, избори, мнения, критики и т.н. Препоръчително е да се търсят грешки и своевременно да се преценява избягването им. Оценката и изводите са пътят към успеха.

Самопознанието е основното условие за развитието на личността, но често рефлексивният процес ни носи далеч не толкова положителни емоции: разочарование, чувство за непълноценност, срам, угризения и т.н. Затова често човек съзнателно избягва да размишлява, опитвайки се да не поглежда в душата си, страхувайки се от това, което може да види. Психолозите признават, че прекомерната рефлексия може да се превърне в самобичуване и в източник на неврози и депресия. Следователно е необходимо да се гарантира, че емоционалната страна на отражението, не потиска рационалната.

Рефлексията е интелектуална дейност, която изисква развитие на подходящи умения, като: осъзнаване на собственото „Аз“; способност да гледате на себе си отвън, през очите на други хора; самоанализ на собствените черти на характера, способности, емоции; самооценка и съпоставяне на своите качества с изискванията на обществото, идеали, норми и др.; самокритичност – да признаваш своите грешки, самокритичност към нечестност, некомпетентност, грубост и т.н.

Важно, от гледна точка на рефлексията, е интерпретирането на теорията на швейцарския психолог Жан Пиаже за когнитивното развитие (McLeod, 2024).

Съгласно нея всеки човек преминава през съответни възрастови етапи, осъзнаването на които е задължително, особено за професионалистите анализатори от разузнавателната общност.

Първият е в ранна детска възраст до 3 години, когато детето изначално се осъзнава като субект и се стреми да докаже това на всички около себе си, като често проявява инат и неподчинение. В същото време, то усвоява социалните норми и се научава да приспособява поведението си към изискванията на възрастните. Но към този момент детето не притежава рефлексията за самоанализ, самокритика и самочувствие.

В по-ниските училищни класове – вторият етап започва с развитието на образованието. На възраст 6-10 години детето частично усвоява умения за социална рефлексия и елементи на самоанализ.

Третият – ранната юношеска възраст (11-15 години), е важен период на формиране на личността, когато се полагат основите на уменията за самооценка. Развитието на самоанализ в тази възраст често води до прекомерна рефлексия и предизвиква силни негативни емоции с остро изпитване на недоволство от външния вид, успеха, популярността сред връстниците и др. Това се усложнява от емоционалността и нестабилността на нервната система на подрастващите. Правилното развитие на рефлексивната дейност в тази възраст до голяма степен зависи от подкрепата на възрастните.

Юношеската възраст – 16-20 години, е четвъртият етап. С правилното формиране на личността вече се проявява способността на човек в пълна степен да се отразява и контролира.

Дори и в по-напреднала възраст, обогатяването на опита на рефлексивната дейност продължава чрез развитието и установяването на нови взаимоотношения и социални връзки. Доброто осъзнаване, възприемане и разбиране на тези процеси от разузнавателната общност има съществена роля в добиването на достоверна информация по военно-политически събития, нейния анализ, оценка и синтез.

4. ЕТАПИ И НИВА В РАЗВИТИЕТО НА КРИТИЧНОТО МИСЛЕНЕ

Съществен елемент в рефлексивното изграждане на човек или анализатор, работещ в разузнаването, е познаването на етапите в развитието на критичното мислене, за да се върви към усъвършенстване на личността и експертизата.

Пол и Елдър (2008) типологизират критичното мислене на човека (бих казал и на анализатора от разузнаването) на **шест етапа**. Според авторите, тогава, когато той не съзнава, че има значителни проблеми в мисленето си е *нерефлексивен мислител*. С осъзнаването на наличието на значителни проблеми в мисленето може да бъде определен като *затруднен мислител*. *Начинаещият мислител* е този, който се стреми към подобрене, но без да прилага редовни упражнения. Желанието за редовна практика е фактор, определящ го за

практикуващ мислител. Редовното упражняване на рефлекторните техники дава основания съответният експерт да бъде квалифициран като **напреднал мислител.** Когато добрите мисловни навици стават втора природа, анализаторът вече е **майстор мислител.**

За да се охарактеризира по-пълно рефлексията, Пол и Елдър (2008) разглеждат следните **три нива на мислене:**

1. **Безкритичният човек** притежава малко умения за критично мислене. Той не се интересува от развитието на интелектуалните си способности и поради тази причина лесно може да бъде манипулиран. По същество е добродушен, но самозаблуден, жертва е и сляпо се води от други авторитети. Притежава нереклексивно поведение, има слаби до смесени мисловни умения, често разчита на вътрешна интуиция и в голяма степен мисленето му е егоистично/самозалъгващо се.

2. **Самообслужващата се критична личност** развива интелектуални способности за задоволяване на егоистичните си интереси, без да се съобразява с правата и нуждите на другите, манипулира по-малко опитни хора и не се съобразява, че пряко или косвено ги наранява. Това са самозалъгващи се анализатори експерти, неетични, самодоволни. Те са непоследователно селективно рефлексивни и с високо ниво на софистични умения.

3. **Справедливата критична личност** е силно квалифицирана. Тя е с най-високо ниво на умения, с високо развити интелектуални способности, зачита правата и нуждите на другите, действа най-откровено с хората и ги третира разумно и справедливо. По същество експертът анализатор е етичен, емпатичен (съпричастен) и справедлив. Неговото рефлексивно мислене е активно, настойчиво, внимателно разглежда информацията с последващ анализ, т.е. рефлексията е с контролиран критичен извод.

В действителност всеки човек или експерт в разузнавателната общност преминава през някои от описаните по-горе шест етапа на критично мислене и въплъщава част от разгледаните три мисловни нива.

5. ЕЛЕМЕНТИ И СТАНДАРТИ НА МИСЪЛТА

Винаги, когато мислим, то е в рамките на гледна точка, основана на предположения, които водят до последици и последствия. Ние използваме концепции, идеи и теории, за да тълкуваме или интерпретираме данни, факти и опит, да отговорим на въпроси и да разрешим проблеми. Именно в тази посока Elder и Paul (2016) обособяват всички наши разсъждения в **осем елемента на мисълта:**

1. Цел за обмисляне.
2. Въпроси, които си задаваме.
3. Информация за изясняване на въпроса.

4. Тълкуване или интерпретиране на информацията.
5. Концепции, теории, модели, с които разсъждаваме.
6. Формиране на предположения.
7. Генериране на изводи – преки или косвени, отрицателни или положителни.
8. Всичко това олицетворява вашата гледна точка, система от възгледи или ориентации.

Разделянето по този начин на мисловния процес и осъзнаването на неговите елементи, не е достатъчна гаранция, че анализаторите в разузнаването ще подобрят качеството си на разсъждения.

В тази връзка, за да се повиши ефективността на аналитичната дейност, трябва да се **стандартизира мисълта**. Това може да се реализира с отчитането на основни фактори като яснота, вярност, точност, уместност, дълбочина, широта, логичност и справедливост. Стандартизирането на мисълта допринася за нарастване на функционалната грамотност при четенето или писането, в т.ч. на документи, свързани с развитието на военно-политически събития или процеси.

Даден текст, ако не е **ясен**, тогава не се знае смисълът му. Твърдението му може да е ясно, но да не е **вярно** (всички сгради в страната са направени от бетон). То може да е ясно и вярно, но да не е **точно** (има бежански натиск – не знаем броя на бежанците и прага за натиск). До тук всичко е ясно, вярно и точно, но да не е **уместно** (доставянето на голям по количество документи е основание за високото качество на съдържащата се в него информация). Всичко вече е ясно, вярно, точно и уместно, но му липсва **дълбочина** (нарастват полетите на военнотранспортната авиация на Русия към Беларус – няма обаче данни за периода, честата, вида на самолетите и т.н.). Посоката на разсъждение е ясна, вярна, точна, уместна и задълбочена, но няма **широта** (въпрос, разглеждан в национален план, без отчитане на регионалните проблеми). В редки случаи събитията нямат **логика** („черен лебед“), но като цяло анализаторите трябва да отчитат, че мислите имат смисъл, когато са в комбинация. **Справедливото** разглеждането на политическите, икономическите, социални, военни и други събития предполага анализирането им от всички гледни точки, особено за процеси, които не желаем да виждаме (агресор – потърпевш).

Посоченото стандартизиране на мисълта е естественият процес на разсъждение, защото **яснотата** произтича от факта, че имаме нужда да съобщим определен смисъл на другите, а неясният език подкопава тази цел. **Верността или прецизността** са важни, тъй като често се нуждаем от детайли и специфика, за да постигнем целта си. Липсата на подробности и специфики е контрапродуктивно. С **точността** се

опитваме да съобщим нещата такива, каквито са в действителност, без никакви изкривявания. Ако информацията не е *уместна*, ние се отклоняваме от действителността и ни пречи да си отговорим на въпросите. *Дълбочината* произлиза от факта, че някои въпроси включват сложност и мисленето, което ги пренебрегва, е неадекватно. *Широтата* означава, че някои въпроси могат да се разглеждат с разсъждения в рамките на множество гледни точки. Разсъждение, което не е *логично*, а непоследователно и противоречиво, непременно му липсва разбираемост. Има случаи при анализа на военно-политическа информация, когато уместни факти и прозрения се игнорират, тъй като не съответстват на нечий интерес или дневен ред, т.е. липсва *справедливост*.

Ако обобщим, разузнавателният анализ ще бъде неразбираем при положение, че експертите искат да разсъждават добре, но са безразлични от това дали анализите им са ясни, прецизни, точни, уместни, задълбочени, логични или справедливи.

6. ЕГОЦЕНТРИЧНО И СОЦИОЦЕНТРИЧНО МИСЛЕНЕ

Всички хора, в т.ч. и експертите от разузнавателната общност, са с вродено **егоцентрично** и **социоцентрично мислене**, а това са двете форми на ирационалната мисъл. С житейското си израстване те развиват рационалните си способности. Хората, както вече видяхме, започват живота си като предимно егоцентрични същества. С течение на времето, инфантилното егоцентрично мислене се слива със социоцентричното групово мислене. Степента, до която някой от нас е егоцентричен или социоцентричен, може да се променя в различни ситуации или контексти.

Докато егоцентричните и социалните склонности са естествени явления, рационалните способности трябва да бъдат до голяма степен развити. Именно по този начин ние се борим с ирационалните тенденции и култивираме критично мислене и изграждаме критични общества.

Егоцентричното мислене е емоционално наситено. Негативните емоции се проявяват, когато личността усеща неуспех и не е в състояние да постигне целите си. Тогава възникват защитни механизми и емоции като арогантност, апатия, отчуждение, индивидуализъм, негодувание, депресия, гняв, раздразнителност. Когато егоцентричното мислене успее да получи това, което иска, положителните емоции са в превес над критичното мислене.

Социоцентричното мислене е свързано с възприемане на предразсъдъците на дадено общество или култура, т.нар. културална обвързаност. По този начин ние поставяме социалната си група (нация, племе, религия) с нейните вярвания, обичаи и принципи над всички.

Критичното мислене обаче изключва наличието на подчинение и контрол.

7. БАРИЕРИ ПРЕД КРИТИЧНОТО МИСЛЕНЕ

Повечето хора не съзнават за съществуващите бариери пред критичното мислене. Те само повърхностно са наясно с него и го знаят само като положителен моден термин. Безкритично приемат традиционните възгледи и вярвания, особено на авторитетни фигури и са „културно обвързани“.

Не разбират човешкото мислене (собственото или на другите) или препятствията пред разума, както и връзката между мисли и емоции. Несъзнателно вярват в произволни или ирационални неща. Свободно приемат бюрократичните правила, процедури и формули, както и различните форми на авторитаризъм (като сляпото следване на религиозната идеология). Не са креативни и оригинални. Нямаат представа какво е да мислиш отвъд определена тема и имат малък контрол върху емоциите и желанията си. Не са в състояние и/или не желаят да мислят в рамките на гледните точки на другите, които имат различно мнение или миросглед.

Поради тази причина и анализаторите в разузнавателната общност имат дълбока нужда от изграждане на критично мислене, което трябва образователно да се надгражда в процеса на кариерното им обучение и развитие. Това е единствената гаранция срещу самозаблудата, измамата, илюзиите, суеверието и погрешното разбиране на обществено-политическите процеси, явления и себе си.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

От особена важност в информационно-аналитичната дейност в разузнавателните структури е изграждането и усъвършенстването на критичното мислене. За да се оцени и анализира правилно и обективно всеки предмет, процес или явление от военно-политическата област, е необходимо да се използват критични разсъждения. Във връзка с това трябва да се поставят под въпрос информацията, заключенията и гледните точки.

Важно е да се изгражда постоянен интерес и да се поддържа волево усилие в посока на проблемите на собственото мислене, за да се разсъждава по-рационално, логично и обосновано и да се поема контрол над мислите, които ни контролират.

На критичното мислене следва да се гледа като на съществена необходимост за водене на разумен и честен живот, необходим за достойната дейност на анализатора, предвид предоставянето на достоверна информация на държавното и военно ръководство за гарантиране на националните и съюзни интереси.

Критичното мислене следва да се преподава като обичаен предмет и да се насърчава последователно и систематично.

ЛИТЕРАТУРА:

- Йончев, Д. (2022). Сигурна ли е сигурността? *Сигурност и отбрана*, (1), 7-14. <https://institute.nvu.bg/sites/default/files/inline-files/2022-1-01-yonchev.pdf> // Yonchev, D. (2022). Sigurna li e sigurnostta? *Sigurnost i otbrana*, (1), 7-14. <https://institute.nvu.bg/sites/default/files/inline-files/2022-1-01-yonchev.pdf>
- Нинов, М., Борисова, Р., и Драгова, С. (2023). Изкуството на перцепцията: Визия на Китай за конгнитивно влияние и последиците върху глобалната сигурност. В Д. Сидова, Д. Топчийска и Е. Стайкова (съст. и ред.), *Права и сигурност* (с. 322-330). София: Научно-технически съюз по машиностроене „Индустрия - 4.0“. Извлечено Март 26, 2024 г. от <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://politicalscience.nbu.bg/download/19-02-2024/pravaisigurnost.pdf&ved=2ahUKEwiA2bzo9cOGAxVNVPEdNeryA-YQFnoECA4QAQ&usg=AOvVaw12OjBDRNpU6fihyDd4h6a1> // Ninov, M., Borisova, R., i Dragova, S. (2023). Izkustvoto na pertseptsiyata: Vizia na Kitay za kongnitivno vliyanie i posleditsite varhu globalnata sigurnost. V D. Sidova, D. Topchiyska i E. Staykova (sast. i red.), *Prava i sigurnost* (s. 322-330). Sofiya: Nauchno-tehnicheski sayuz po mashinostroene „Industria - 4.0“. Izvlecheno Mart 26, 2024 g. ot <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://politicalscience.nbu.bg/download/19-02-2024/pravaisigurnost.pdf&ved=2ahUKEwiA2bzo9cOGAxVNVPEdNeryA-YQFnoECA4QAQ&usg=AOvVaw12OjBDRNpU6fihyDd4h6a1>
- Пол, Р., и Елдър, Л. (2008). *Кратък наръчник по критично мислене. Понятия и средства* (Пето изд.). Пловдив, България: БизЛабс.ООД. Извлечено Март 26, 2024 г. от <https://www.criticalthinking.org/data/pages/85/26389479f0ef50d461dea9add836b648616f7c59c6bca.pdf> // Pol, R., i Eldar, L. (2008). *Kratak narachnik po kritichno mislene. Ponyatia i sredstva* (Peto izd.). Plovdiv, Bulgaria: BizLabs.OOD. Izvlecheno Mart 26, 2024 g. ot <https://www.criticalthinking.org/data/pages/85/26389479f0ef50d461dea9add836b648616f7c59c6bca.pdf>

- Aquinas, T. (1948). *The Summa Theologica (Five Volumes)*. Christian Classics.
- Bacon, B. (2001). *The Advancement of Learning*. Random House Publishing Group.
- Brunschwig, J., & Lloyd, G. E. R. (Eds.). (2003). *A Guide to Greek Thought: Major Figures and Trends* (C. Porter, Trans.). The Belknap Press of Harvard University Press. Retrieved March 31, 2024, from <https://books.google.bg/books?id=AXl9j4n2iP4C&printsec=frontcover&hl=bg#v=onepage&q&f=false>
- Descartes, R. (2017). *Rules for the Direction of the Mind*. CreateSpace Independent Publishing Platform.
- Elder, L., & Paul, R. (2016). *The Thinker's Guide to Analytic Thinking: How to Take Thinking Apart and What to Look for When You Do (Thinker's Guide Library) 2nd Edition*. Washington : The Foundation for Critical Thinking.
- Machiavelli, N. (2021). *The Prince*. Independently published.
- More, T. (2017). *Utopia: Classic Literature*. CreateSpace Independent Publishing Platform.